

na pomenu. S propadom fevdalizma je začela bledeti njihova funkcija lokalnih tržnih središč in, ko je minila nevarnost turških navalov, je njihova vojaško strateška vloga prenehala. Moderni promet po železnici jih je pustil ob strani in jim ni prinesel novih sokov za življenje; le nekdanja obrtniška funkcija se v njih še za silo drži. Z izjemo Kozjega, ki le stagnira, so vsi ti trgi v zadnjih sto letih v prebivalstvu nazadovali. Stari trg, Rajhenburg, današnja Brestanica, s prvotno podobno vlogo in pomenom, je rešila nekdanja prometna pot po Savi in kasneje železnica, ki je stekla mimo po dolini Save. Predvsem pa je vplival premogovnik na bližnjem Senovem. Ob tej nekdanj neznatni vasi nastaja novo urbano središče. Večja termoelektrarna med Senovim in Brestanico izkorišča slabši premog, ki ga ni vredno prevažati na večje daljave. Ta predstavlja nemara začetek tudi druge industrije, ki bi oba kraja še bolj povezala v enoto. Videm ob Savi, stara farna vas, je do ustanovitve nove, velike tovarne celuloze in rotacijskega papirja životaril v senci bližnjega in precej večjega Krškega onkraj Save. Z novo industrijo pa ga hitro dohiteva in prehiteva ter preobraža v urbano in industrijsko naselje.

Brežice so z okoli dva tisoč prebivalci edino urbano naselje v vsem področju med Savo in Sotlo, ki je že dolga stoletja imelo stare mestne pravice in tudi mestno funkcijo. Nastale so kot upravno, gospodarsko in strateško središče salzburskih fevdalnih po-

sesti, med Bohorjem in Orlico na eni strani in Savo na drugi strani. To funkcijo regionalnega središča je mesto obdržalo skozi stoletja. Postavljeno je na robu terase nad Savo, oziroma njeno nekdanjo strugo, tam, kjer se ta najbolj približa Krškemu polju in sotočju s Krko, tam, kjer je poplavna ravnica najožja. Na ta prirodni pomol so se s severa koncentrirale ceste z zahoda, severa in vzhoda, ki se v mestu združijo, preden prestopijo sotočje. Mesto se je razvilo okrog jedra, ki ga predstavlja razširjena glavna ulica, kjer je bil tudi prvotni tržni prostor. Preko tega jedra se je mesto šele v zadnjih sto letih razširilo ob glavnih cestah navzven, danes pa se širi predvsem proti železniški postaji preko polja proti severu. Moderni del stanovanjskih blokov pa raste na vzhodni strani. Funkcija regionalnega središča, ki je z živimi vezmi zvezano z okolišnim agrarnim zaledjem, so Brežice obdržale vse do nastopa moderne industrijske dobe. V tej pa je bilo mesto preblizu izredno naglo naraščajočega Zagreba, ki je Brežicam odtegnil večjo trgovino in industrijo. Opekarna in majhna tovarna pohišstva pa nekaj obrti mestu ni moglo dati do danes večjega razmaha. Ostalo je lokalno tržišče in središče, toda ta funkcija je še danes živa in daje mestu največ življenjske sile. Res večje pomembnejše mesto pa se v pokrajinah med Savo in Sotlo ni moglo razviti vse do danes. Videm s Krškim kaže še največ znakov, da bo v prihodnosti vodilno mesto na tem ozemlju, vsaj za njegov južni del.

Ivan Gams

Prirodna, nacionalna in upravno-politična sestava Kitajske

O rajonizaciji Kitajske vemo manj kot na primer o Švici, čeprav je teritorialno več kot dvestokrat večja in so razlike med pokrajinami še bolj ekstremne. Ob rasti kitajske geografske znanosti, ki jo lahko zasledujemo zadnji čas manj preko anglosaške kot preko ruske literature, se večja tudi naše znanje o prirodnih in družbenih razlikah. Ruska literatura nas je seznanila z rezultati obsežnejše prirodne rajonizacije, ki jo je izvršil kitajski geograf **Lo-Kai-fu** (1954). Po-

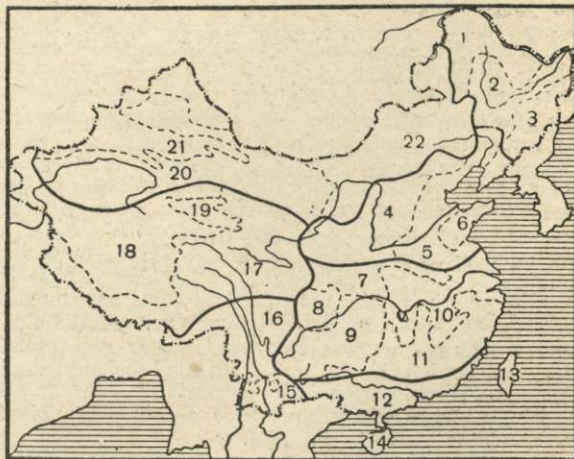
jasnjuje jo shematična skica 1. Lo-Kai-fu se je pri svojem delu oziral predvsem na prst in vegetacijo, pri podrajonih in pa tam, kjer je prirodno pokrajino zelo močno predrugačil človek, pa se je oprl tudi na klimo in na relief.

Kot vso Vzhodno Azijo je mogoče tudi Kitajsko razdeliti na dva velika prirodna dela. **Vzhodnega** karakterizirajo letni monsun, gozdni in lesostepni pokrajinski tipi, živahna erozija, stalni vodni odtok v

Skica 1

Shema fizično-geografske rajonizacije Kitajske

I. Severovzhoda Kitajska: 1. Hingan, 2. Severovzhodna ravnina, 3. Čanbajšan; II. Severna Kitajska: 4. Puhlični plato, 5. Severnokitajska ravnina, 6. Šantung-Liaodungk. III. Osrednja Kitajska: 7. Cinling-Dabašan, 8. Sečuanska kotlina, 9. Hunan-Kweičouski plato, 10. Ravnina srednjega in spodnjega toka Jancekiang, 11. Kiangsiške gore; IV. Južna Kitajska: 12. Fukienško-Gwandunško obrežje, 13. Taivan, 14. Hainan; V. Sikang-Junnanški rajon: 15. Severni podrajon, 16. Južni podrajon; VI. Tibetski rajon: 17. Veikiang, 18. Kiangtan, 19. Caidam; VII. Mongolosinkianški rajon: 20. Kotlini Sinkiang, 21. Tjanšan, 22. Notranja Mongolija.



morje ter gozdne vrste prsti, vegetacije in favne. Za zahodni del so značilne stepe in pustinje, eolska erozija, močno mehanično preperevanje, pogosto pomanjkanje vodnega odtoka v morje, stepne vrste prsti, rasta in favne.

Meja med obema je zaradi velike izkrčenosti gozda močno zabrisana. Najbolj očitna je tam, kjer so na meji večja gorovja, kot je Velika stena med provinco Šansi in Notranjo Mongolijo ali Veliki Hingan. Pogosto sovпада z izohieto 400 mm letnih padavin in, kot trdi Lo-Kai-fu, z mejo 50% relativne vlažnosti v času maj—september.

Na priloženi skici poteka meja med vzhodnim in zahodnim delom, ob vzhodnem robu podregij s številkami 17, 20 in 22.

Vzhodni del razpada na štiri rajone: severovzhodnega, severnega, centralnega in južnega ter na Sikan-Junnanski rajon z vertikalno zonalnostjo. Severovzhodni rajon obsega tri podrajone, Severovzhodno ravnino ter gorski rajon Čajbašana na vzhodni in Hingana na zahodni strani ravnine. Čajbašan se loči od Hingana po vlažnejši klimi, živahnejši eroziji, bolj podzolirani prsti in po prevladni listnatega gozda. Severovzhodna ravnina ima stepni karakter, njeno površje pa je v drobnem prav tako razčlenjeno kot sosednji Šantunški ali Liaotunški polotok, ker je puhlica proti eroziji slabo odporna.¹

Za rajon severne Kitajske so značilni poletno zeleni gozdovi, v gorah temnorjave gozdne, na ravninah karbonatno aluvialne prsti. Kot v rajonu severovzhodne Kitajske obdaja tudi tu nižinski svet v sredi na vzhodu in zahodu višji, reliefno bolj razgiban svet. Puhlični plato ima stepni značaj vegetacije in prsti. Obilni so hidroenergetski viri, ki postajajo bolj in bolj vlažni za razvijajočo se industrijo. Na obsežnih poplavnih predelih Severnokitajske ravnine prevladuje recentna akumulacija in tvorba.

Kazakov (1955) je našel pri proučevanju severne Kitajske šest geomorfoloških rajonov: 1. Šantunško-Vzhodnomandžurijsko in junanšansko sredogorje, sestavljeno pretežno iz starokristalinov, 2. Ordonsko-Lunsinski plato in Tarimska visoka ravan, ki jo pokriva večinoma kvartarni sedimenti, 3. Visokogorski

¹ O izvoru kitajske puhlice so zapisali že dosti domnev, ki naj bi veljale ne samo za Kitajsko, marveč za puhlico vobče. Zadnja leta se je uveljavila trditev, da je puhlica nanesele z gora veter, predvsem v pleistocenski dobi. — Podrobne študije so najprej ugotovile, da puhlica ni samo kvartarna tvorba. Normalna slojevitost kitajskih puhlic je naslednja: v osnovi rdeče glin, nato plast rdeče in na njej sloj rumene puhlice. V spodnji plasti so našli pliocenske, v srednji spodnjekvartarne in v zgornji srednje in gornjekvartarne fosile. Nekateri novejši študije pa izpodbijajo tudi eolski postanek (Gerasimov, 1952), ki ga naj ne bi zagovarjala več tudi večina kitajskih geografov in pedologov. Puhlica naj bi prenesle z gora predvsem tekoče vode, ki so raznesle podgorske vršaje po dolinah in kotlinah ter pri tem ustvarjale terasne nasipe. Po tej shemi bi se puhlica podobno razširila kot fluvio-glacialni kvartarni prod po alpskih kotlinah in dolinah. Zagovorniki fluvialne teorije učinka vetra ne zanikajo, vendar mu pripisujejo drugotni pomen, ki tiči v lokalnem prenašanju že odloženih sedimentov. Današnje lastnosti pa so dali puhlici lokalni pedogenetski procesi med akumulacijo karbonatno-aluvialne prsti in po njej.

sistemi Tian-Šan in Kunlun ter gore vzhodne Džungarije, ki so plod hercinske orogeneze in živahnega preoblikovanja v srednjekenozojski dobi, 4. sredogorske inšanske planote ter hrbti Alašana, Činluna, Velikega in Malega Hingana, gorovje Beišan, plato Šansi, nastalo v tako imenovani janšanski orogenezi, 5. visoke ravnine Notranje Mongolije in Džungarije, ki so od mezozoika predeli akumulacije, 6. nižinske ravnine: Severno-Kitajska, Mandžurska, Spodnjungarijska in severnohankouška, ki so se ugreznile v terciarni dobi, z debelimi kvartarnimi sedimenti, pod katerimi je paleozoik.

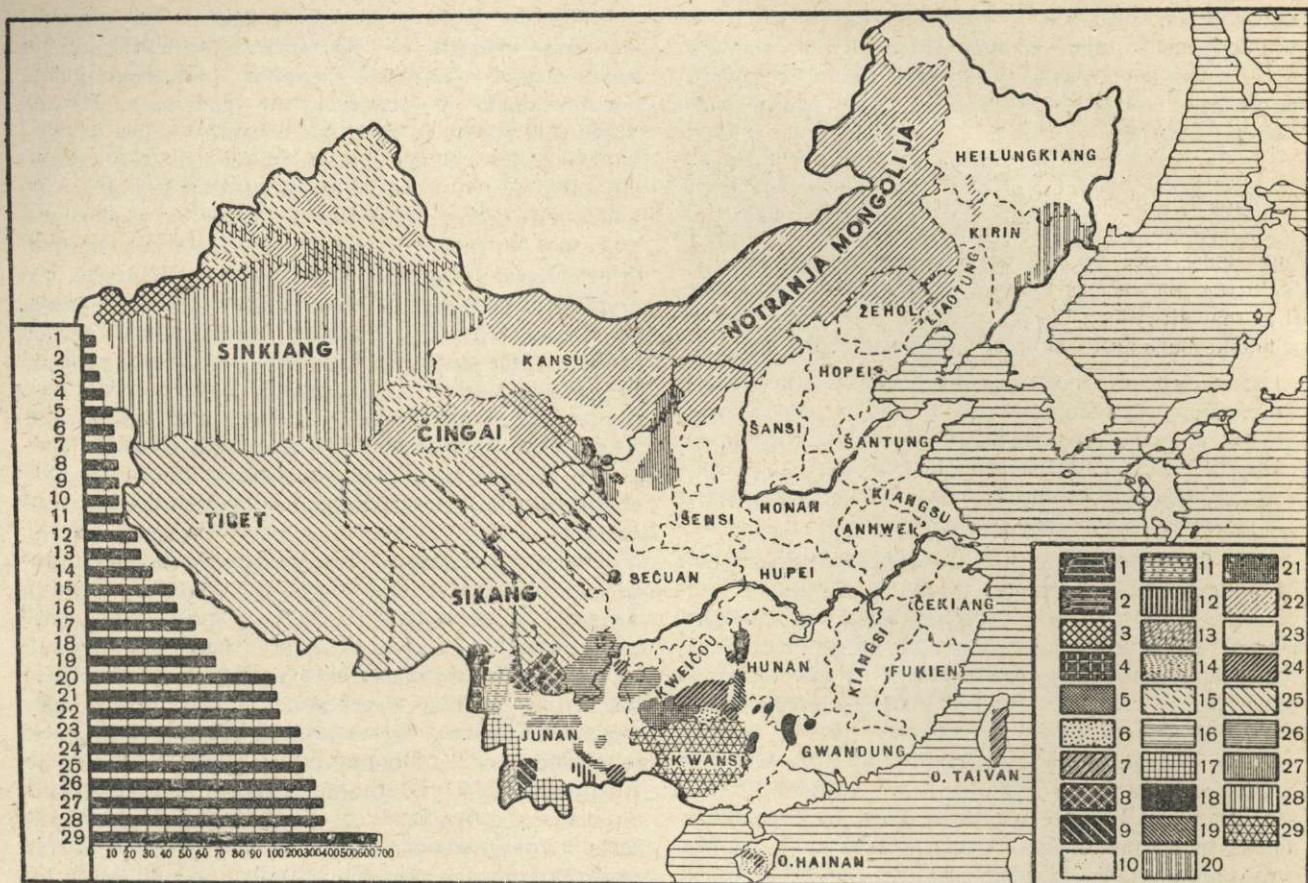
V rajonu centralne Kitajske ima posebno mesto Sečuanska kotlina, ki se po razmeroma milem podnebjju in rodovitni zemlji loči od okoliških gora in platojev. Gorovji Činlin in Dabašan obdajata Puhlični plato na jugu. Hunan-Kweihovski plato pozna že zimzeleni gozd na rdečih in rumenih prsteh. Ravnina ob srednji in spodnji Jangce je bogata z jezeri in riževimi polji; v vlažnih provincah ob morju je značilen močno razčlenjen relief.

Meja med centralnim in južnokitajskim, to je tropskim rajonom poteka od zapada sem nekako na črti Bašo-Indo-Fučžou, torej južno od Nankinga, kjer zapade še sneg. Bolj kot po močno degradirani vegetaciji je mogoče določevati severno mejo tropske Kitajske po kulturnih sadežih, kot so: sladkorni trs, banane, kavčukovec ipd. Na obrežju Kwantunga in Fukiena uspeva na rdeči zemlji, ki je pogosto podzolirana, sicer zimzeleni gozd, pravo tropsko in ekvatorialno floro pa preprečujejo tajfuni. Podobno je na otokih Hainan in na goratem Taivanu (Formozi), na katerem vlada vertikalna zonalnost. Na otokih je ostalo v celem mnogo več gozda kot na celini.

V Sikan-Junnanskem rajonu so doline in gorski hrbti usmerjeni meridionalno. Zato se lahko posebno v južnem delu uveljavljajo tropski klimatski in vegetacijski vplivi, podobni tem v Kwantungu, nad katerimi pa vlada tu v gorah vertikalna zonalnost.

V Činhai-Tibetanskem rajonu obsega obsežne ploskve visokogorska tundra. Bolj sredogorski Čiantan pozna številna jezera in blatna področja, Boikian se odlikuje po dolinastem reliefu, Caidamska kotlina pa po hladnem, kljub skromnim padavinam vlažnem podnebjju. V mongolsko-singkianskem rajonu je v Notranji Mongoliji stepni, na jugozahodu pustinski karakter s presihajočimi rekami. V Singkianskih kotlinah prevladuje puščava, ki jo obrobijo stepe. Na višjih gorah se uveljavlja vertikalna zonalnost.

Na znanstveni konferenci kitajskega geografskega društva v letu 1954 so Lo-Kai-fujevo shemo prirodnih rajonov močno kritizirali. Strinjali so se z delitvijo na sedem glavnih rajonov, ki pa naj bi imeli po mnenju nekaterih nekoliko drugačne meje in podrajone. Mnogo je bilo govora tudi o meji med srednjo in tropsko Kitajsko. Nekateri so predlagali mejo po januarski izotermi 8°, češ da je severna meja smokve in večidel tudi dveh letnih riževih žetev, vendar edinstvi niso dosegli, tako kot je menda tudi pri nas še ne bomo kmalu pri razmejitvi sredozemske in celinske Jugoslavije.



Skica 2

Razmestitev in številčnost nacionalne manjšine v Kitajski: 1. Dužon, 2. Czian, 3. Kirgizi, 4. Czinpo, 5. Duncian, 6. Šuiczia, 7. Gaošan, 8. Nasi, 9. Lahu, 10. Nun, 11. Lisu, 12. Hani, 13. Ciava, 14. Li, 15. Kazahu, 16. Minczia, 17. Tai, 18. Jao, 19. Tun, 20. Korejci, 21. Bui, 22. Mongoli, 23. Mandžuri, 24. Miao, 25. Tibetanci, 26. I, 27. Hvei, 28. Uiguri, 29. Čžuan. — Mandžuri so naseljeni po vsej severni državi med Kitajci in ne tvorijo posebnih rajonov

Odkar so postavili nacionalno vprašanje v komunistični Kitajski na novo osnovo, smo dobili točnejši pregled čez nekitajske narodnosti v Kitajski. Na osnovi štetja prebivalstva l. 1953² so sestavili tukaj repro-

ducirano karto narodnostne manjšine v Kitajski, kot jo imenujejo kitajski geografi.³

Če primerjamo skico prirodnih rajonov s karto narodnosti, vidimo, da sovpada areal strjeño naselje-

² Dosedanjih kitajskih štetij ni mogoče primerjati brez pomislekov. Leta 1909 so našli 373,2 milij. 1928 475, 1953 pa 601,9 milij. preb. Pri štetju na dan 30. junija 1953 so zajeli, značilno, tudi Kitajce izven Kitajske, 7,5 milij. prebivalcev otoka Taivan (Formoze), kjer je prebivalstvo na zahodni obali močno zgoščeno in kjer tvorijo Kitajci 97 odst. ljudstva, pa tudi 11,7 milij. Kitajcev v ostalem inozemstvu. Na samo Kitajsko bi po tem odpadlo leta 1953 580 milij., kar priča o naglem porastu. V dobi 1950-53 je bilo na Kitajskem ob rodnosti 37, umrljivosti 27 na letni prirodni prirastek 20 na 1000 preb. (Slovenija 1954: 20,9 rojstev, 9,8 smrti in 11,1 naravnega prirastka na 1000 preb.). Na Kitajskem se tako letno poveča prebivalstvo za 4 milijone. Temu primerna je tudi starostna struktura. 59 odst. preb. je mlajših od 18 let, 15,6 odst. jih ima manj kot 4 leta.

Značilno je, da je občutno več moških kot žensk (51,8:48,2), kar kitajski demografi pripisujejo preteklosti, ko so novorojene deklice močno zapostavljali. Podedeljskega prebivalstva je 87,6 odst. Mestno prebivalstvo se je povečalo od l. 1950 za več kot 40 odst.

Zadnji čas mnogo pišejo o Kitajcih izven Kitajske, posebno o teh v južnovzhodni in otoški Aziji. Sem so se

razširili večinoma pred nedavnim, tako da jih je velik del rojenih še na Kitajskem, največ v provinci Kanton in Funzian. Največ jih je v mestih v trgovskih poklicih. Leta 1954 je bilo kitajskih emigrantov izven Kitajske: v nekdanji francoski Indokini 1 milijon (3,7 odst. vsega prebivalstva), Siam 3 milij. (17,3 odst.), Burma 3 milij. (1,8 odst.), Malaja 2,5 milij. (44,7 odst.), Indonezija 2 milij. (2,9 odst.), Borneo 2,2 milij. (25 odst.), Filipini 2,3 milij. (1,2 odst.).

³ Imena narodov so povzeta po ruski transkripciji kitajskih besed. Da pa se ruska transkripcija občutno razlikuje od zahodnoevropske, vidimo že po imenih nekaterih provinc. Kar transkribirajo na Zahodu s »...kiang«, pišejo Rusi »...czjan«. Tako je Sinkiang Sinczjan, Heilungkiang Hellunczjan, Kiangsu Czjansu. Črke g za n Rusi ne pišejo (zato je Kwangtung Guandun, Šantung Šantun itd.). Črko »k« zamenjujejo z »g« (Kansu je Gansu), »h« s »g« (Kweihou je Gujčžou) itd. Na karti narodnosti so napisana imena provinc v zahodnoevropski transkripciji, ki smo je pri nas že vajeni. Ker pa imajo ruski geografi ozke zveze s kitajskimi, je vprašanje, v koliko ni za nas ruska transkripcija bližja kitajski fonetiki.

nih Kitajcev približno z »vzhodnim delom Kitajske«, za katerega so značilne stepe in lesostepje. Zapadne, bolj pustinske predele, poseljujejo nekitajske narodnosti, pri katerih je delež živinorejcev mnogo večji kot pri Kitajcih.

Popis 1953 je našel na Kitajskem 29 nekitajskih narodnosti, od katerih jih šteje 10 več kot 1 milijon prebivalstva. Z 42 milijoni predstavljajo nekitajske narodnosti sicer komaj 6,6 % vsega prebivalstva, poseljujejo pa več kot polovico države. Po jeziku se delijo na altajsko (Turki, Mongoli, Tunguzi) ter na tibetsko-burmansko skupino (Kam-tai, Miao-jao).

Nekatere narodnosti imajo v današnji Kitajski svoje avtonomne rajone. Največ jih je v provinci Činhai, kjer žive razna tibetanska, pretežno živinorejska plemena. Ljudski politični konsultativni svet, ki je najvišji kitajski parlament, je med 1226 člani rezerviral 177 mest za nekitajske poslance.

Ob tako različnih in obsežnih prirodnih pokrajinah in ljudstvih laže razumemo tradicionalni kitajski provincializem, ki je bil v zgodovini vselej velika ovira močni in enotni kitajski državitvornosti. Proces kulturnega izenačevanja prebivalstva, ki se doslej le malo čutil v zahodnih goratih predelih z redko oazno naselitvijo po kotlinah in dolinah, gre v sodobni Kitajski hitreje kot kdaj koli prej. Sedanja Kitajska se je proklamirala za zaščitnico vseh Kitajcev in vseh narodnosti, ki žive na Kitajskem. Zato pa je potrebna močna in enotna država. V tem smislu se je izvršila nova organizacija kitajske uprave, ki že z imeni upravno-političnih enot priča, da je skušala prekiniti

z zgodovino. Uprava se deli na štiri t. im. »administrativna področja«, ki jih nazivajo po legi in ne po zgodovinskih pokrajinah (Vzhodno, Centralno-južno, Severovzhodno in Južnovzhodno področje). Izvršne svete jim postavlja osrednja kitajska vlada in njej so tudi odgovorni za delo. Poleg njih ima posebno mesto ozemlje, ki je nekoč v glavnem sestavljalo »samostojno« državo Mandžurijo (dejansko je bila pod japonsko kontrolo). Iz gornje razdelitve je prav tako izvzeta t. im. Severnokitajska osrednja kontrolna regija, ki jo upravlja osrednja vlada v Pekingiu sama, pa tudi nekaj večjih mest, ki spadajo pod zvezno upravo. Čisto posebni položaj ima tudi Tibet, ki je od prejšnje državnosti izgubil menda le zastopstva v inozemstvu in sprejel kitajsko kontrolo nad vojsko. Statut posebne avtonomne regije ima tudi Notranja Mongolija, katere sedež je v Kalganu, v mestu na teritoriju t. im. severnokitajskega administrativnega področja.

Nadaljnja značilnost kitajske uprave je, da je prenesla sedež države iz pokrajin ob srednji in spodnji Jangce v severno Kitajsko, kjer je največ industrije izven Mandžurije. Rodovitne severnokitajske pokrajine, ki so zdaj večinoma naravnost pod osrednjo vlado, naj bi postale v perspektivi gospodarsko jedro moderne Kitajske. Glavno mesto Peking, ki je imelo leta 1953 že 2,9 milijonov preb., širokopotezno in hitro preurejajo v moderno velemesto s perspektivo, da bo imelo v prihodnosti 4—6 milijonov. V bližini so zgradili pred nedavnim ogromno hidrocentralo, katere rezervoar ima po kitajskih navedbah 2,3 milijarde m³ vode.

Viri

Lo-Kai-fu, Projekt fizično-geografskega rajoniziranja Kitajske. Po Refer. žurnal AN SSSR, 2, 1956.

Gerasimov I. P. Lessi Kitaja i ih proishozhdenie. Izvestija Akademij nauk SSSR, seria geografičeskaja, 5, 1955.

Kazakova N. M., Razvitie reljefa i geomorfologič-

koe rajonirovanie severnogo Kitaja. Voprosi geomorfologii i paleografii Azii, AN SSSR, 1955.

Giussburg N., China's changing political Geography. Geographical Review, January 1952.

Resumeji v »Referativnij žurnal« AN SSSR, Institut naučnoj informacij, Geografija, 1-6 1956, Moskva.

V. Kokole

Lima - novo milijonsko mesto

Pospešen gospodarski razvoj, ki je zajel Južno Ameriko med drugo svetovno vojno in se je ob ugodni konjunkturi nadaljeval tudi po vojni, je dal močno vzpodbudo tudi rasti mest. Izpopolnjevanje prej še marsikje zelo redke prometne mreže, zlasti cestne, in večja uporaba avtomobilov vseh vrst je urbanizacijske težnje še prav pospešila. V precejšnji meri je vplivala nanje tudi rastoča vloga države v javnem življenju, kar pomeni — pri socialni strukturi večine teh držav — koncentracijo uradov in ustanov v glavnem mestu. Geografska svojstva posameznih dežel so te težnje še pospešila. Peru med njimi ni izjema in glavno mesto Lima je zaradi naglega razvoja v zadnjih dvajsetih letih podvojilo prebivalstvo, ki je že prekoračilo milijon prebivalcev.

Lima leži v obalnem pasu Peruja, v Costi. Njeno prvotno jedro je kakih 12 kilometrov oddaljeno od morske obale na zahodu pri pristanišču Callao, ob izlivu reke Rimac. Ta reka, po kateri je Lima dobila svoje ime, je ena izmed mnogih rek, ki prihajajo iz Andov in odpirajo po svojih dolinah pot v Perujsko višavje v notranjosti dežele. Velik vršaj proda in peska, ki ga je reka Rimac nasula ob vznožju gorovja, je del obalnega nižavja z zelo suhim, skoraj puščavskim podnebjem. Voda iz reke je že pred špansko osvojitvijo omogočala namakalno poljedelstvo in poselitev pokrajine ob Rimacu. Več indijanskih naselij je bilo tu v predšpanski dobi, toda Limo so postavili kot mesto šele španski konkvistadorji leta 1535, približno v sredi zahodne južnoameriške zemljine med